

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА II

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА II

ПРОГРАМСКИ ОДБОР

Др Александар Наумов (Венеција)
Др Ангелики Деликари (Солун)
Др Изабела Лис Вјелгош (Познањ)
Др Георгиос Нектариос Лоис (Патра)
Др Димитар Пеев (Берлин)
Др Валентина Гулевска (Битољ)
Др Бранко Горгиев (Ниш)
Др Ивица Живковић (Ниш)
Др Кристина Митић (Ниш), секретар
Др Драгиша Бојовић (Ниш), председник

ВИЗАНТИЈСКО-СЛОВЕНСКА ЧТЕНИЈА II

Зборник радова са Међународне научне конференције,
одржане 24. новембра 2018. године на Универзитету у Нишу

Уредници:
Драгиша Бојовић
Кристина Митић

Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу
Међународни центар за православне студије, Ниш
Центар за црквене студије, Ниш

2019.

САДРЖАЈ

Кристина Митић <i>Време садашње</i>	9
Dimitar Iliev <i>Plutarch and St. Basil on the use and value of poetry: philosophical and theological approaches</i>	11
Димитар Илиев <i>Плутарх и Св. Василиј за грчката литература: философски и богословски аспекти</i>	31
Слађана Ристић Горгиев <i>Апофатика интерперсоналних односа у филозофији хришћанства</i>	33
Slađana Ristić Gorgiev <i>Aphaticity of interpersonal relations in the philosophy of Christianity</i>	42
Бранко Горгиев <i>Термин Υποστασις у антици и раном хришћанству</i>	43
Branko Gorgiev <i>The term Hypostasis in Antiquity and early Christianity</i>	53
Александар Петровић <i>Тематизација времена и мисаона фигурација Старца Дана у Ареопагитовим Божанским именима</i>	55
Aleksandar Petrović <i>Thematisation of the time and a thinking figuration of Old Man of Day in Areopagit Divine Names</i>	67
Владимир Цветковић <i>Тајна Доротејевог круга из Дечанског рукописа број 85. Историја једне рецепције</i>	69
Vladimir Cvetković <i>The mystery of Dorotheus' circle from Dečani Manuscript No. 78. History of a reception</i>	80
Александар Стојановић <i>Савремени феномен повратка српског народа у цркву у светлу одлука Анकिрског сабора из 314. године: у којој мери је прихватање нових верника било сагласно отачкој етици, предању и канонима цркве?</i>	81
Aleksandar Stojanović <i>Return of Serbian people to the church in the light of the decisions of the Synod of Ancyra (314. a.d.): to what extent was the acceptance of the new believers in accordance with father's ethics, tradition and canons of the church?</i>	86

Бобан Миленковић <i>Екуменизам, магијска религија секуларизма</i>	87
Boban Milenković <i>Ecumenism the magical religion of secularism</i>	102
Ивица Живковић <i>Богословске импликације поетике научних и филозофских термина у антици у делима Бранка Горгиева</i>	103
Ivica Živković <i>Theological implications of the poetics of the antique scientific and philosophic concepts in the works of Branko Gorgiev</i>	119
Johannes Hvaal Solberg <i>Norwegian king Olav Tryggvason and Grand Prince Vladimir of Kiev – the Baptisms of Rus and christianization of Norway</i>	121
Јоханес Хвал Солберг <i>Норвешки краљ Олав Тригвасон и велики кнез Владимир Кијевски – преобраћење Руса и христјанизација Норвешке</i>	132
Ирена Љубомировић <i>Хришћани и пагани у IV веку – религијска нетрпељивост и верско насиље</i>	133
Irena Ljubomirović <i>The Christians and the Pagans in the fourth century – religious intolerance and religious violence</i>	140
Antonios Vratimos <i>Greek secondary sources on Romanos IV Diogenis(1068–1071 a. d.)</i>	141
Антониос Вратимос <i>Извори другог реда на грчком језику о владавини Романа IV Диогена (1068-1071).</i>	149
Јасмина Шаранац Стаменковић <i>Рецепција Светог Писма у Пселовом похвалном говору посвећеном Цару Михаилу VII Дуки</i>	151
Jasmina Šaranac Stamenković <i>The reception of Biblical motifs in Psellos' panegyric devoted to Michael VII Doukas</i>	156
Душан Јеротијевић <i>Духовна и световна дипломатија Светога Саве</i>	157
Dušan Jerotijević <i>Spiritual and secular diplomacy of St. Sava</i>	169
Драгана Јањић <i>Појам митрополије – у канонима васељенских и помесних сабора</i>	171
Dragana Janjić <i>The term of metropolis in the canons of the local and the ecumenical councils</i>	178

Зоран Чворовић <i>Кривично дело паљевине у српском и руском средњовековном праву</i>	179
Zoran Čvorović <i>A comparative example of the reception of Byzantine law: arson in the Serbian and Russian medieval law</i>	193
Бојан Томић, Милица Томић <i>Примери тежњи за веродостојним сагледавањем личности из историје науке, образовања и културе</i>	195
Bojan and Milica Tomić <i>Examples of pursuits for reliable consideration of persons from the history of science, education and culture</i>	201
Mária Antónia Strýčková <i>Bazilovič and his liturgical work explicatio sacrae liturgiae / tolkovanije svjaščennija liturgii in the historical and liturgical contex of the 18th century in the Mukachevo eparchy</i>	203
Марија Антонија Стричкова <i>Базиловић и његов литургијски рад – објашњење Свете литургије у историјском и литургијском контексту 18. века у Мукачевској епархији</i>	213
Јелена Газдић <i>Црквенословенизми у цетињској Грлици (1835-1839) и друштвеноисторијски контекст</i>	215
Jelena Gazdić <i>Church slavonic elements in the almanac-yearbook of Cetinje Grlica and socio-historical context</i>	223
Драгиша Бојовић <i>Свети Јован Златоуст и Доментијан: симболика сунца</i>	225
Dragiša Bojović <i>Domentijan and St. John Chrysostom: symbolism of the sun</i>	231
Витомир Митевски <i>Византијска и јужнословенска епска поезија</i>	233
Vitomir Mitevski <i>Byzantine and south slavic epic poetry</i>	239
Милош Живковић <i>Мотив посете Тамној земљи у српској Александриди</i>	241
Miloš Živković <i>The motiv of the Dark land in the Serbian Alexander romance</i>	251
Милена Давидовић <i>Наративни дискурс у делу Стефана Првовенчаног</i>	253
Milena Davidović <i>Narrative discourse in life of St. Simeon by Stefan the First-crowned</i>	268

Ирена Плаовић	
<i>Краљичин говор: Јелена Анжујска као књижевна беседница</i>	269
Irena Plaović	
<i>Queen's speech: Queen Jelena as a literary orator</i>	274
Александра Костић Тмушић	
<i>Мотив безмолвија у Житију Светог Патријарха Јефрема</i>	275
Aleksandra Kostić Tmušić	
<i>The motif of hesychasm in Hagiography of Saint Patriarch Jefrem</i>	282
Снежана Милојевић	
<i>Чудо које зауставља зло на примерима из старе српске књижевности</i>	283
Снежана Милоевич	
<i>Чудо, остававливајуће зло, на примерах старој сербској литератури</i>	293
Јелена Младеновић	
<i>Чуда у поезији Милосава Тешића</i>	295
Jelena Mladenović	
<i>The miracle in the poetry of Milosav Tešić</i>	303
Слађана Алексић	
<i>Допринос Светог Владике Николаја Велимировића хришћанској семиологији</i>	305
Слађана Алексич	
<i>Вклад Св. Николая сербского в христианскую семиологию</i>	315
Мирјана Филиповић, Бојан Томић	
<i>Комуникација и информација сакралне и профане уметности</i>	317
Mirjana Filipović, Bojan M. Tomić	
<i>Communication and information of sacral and profane art</i>	323
Прилог	
<i>Програм скупа</i>	325

Владимир Цветковић

Универзитет у Београду

Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд

Центар за црквене студије, Ниш

E-mail: vladimir.cvetkovic@instifdt.bg.ac.rs

**ТАЈНА ДОРОТЕЈЕВОГ КРУГА ИЗ ДЕЧАНСКОГ РУКОПИСА
БРОЈ 78: ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ РЕЦЕПЦИЈЕ***

Сажетак: Циљ рада је да пружи могуће тумачење дијаграма круга који прати текст Поуке број 6 Доротеја из Газе чији се словенски препис налази у Дечанском рукопису бр. 78 који је настао у последњој деценији 14. века. Рад смешта настанак овог дијаграма у историјски контекст монашког интересовања за дела Дионисија Ареопажита и Максима Исповедника које је владало на Балкану у другој половини 14. века и указује на учесталу праксу исцртавања дијаграма круга у рукописима из 14. и 15. века. Коначно рад објашњава комплексне елементе овог дијаграма не на основу саме 6. Поуке Доротеја из Газе, већ на основу богословске мисли Максима Исповедника, у то време често преписиваног писца.

Кључне речи: Доротеј из Газе, Дечански рукопис, Доротејев круг, Максим Исповедник, Дионисије Ареопажит, центар круга, полупречник.

Свети Доротеј из Газе, је монах из шестог века чије дело Поуке представља једно од најчитанијих дела монашке књижевности. Поуке су оригинално настале на грчком,¹ али су убрзо преведене на сиријски, арапски, грузијски и мало касније на старословенски.² Сама чињеница да постоји регистровано преко шездесет словенских преписа Аве Доротоја на старословенском говори о значају овог дела за обликовање словенског монашког етоса. Од тог броја у српским збиркама постоји седам преписа, од којих су три дечанска, заведени под бројевима 78, 79 и 80.³

Шесто (или у неким преписима осмо) поглавље Доротејевих Поука, познато и под називом *О неосуђивању ближњег* садржи метафору о кругу по коме круг представља свет, центар круга Бога, а полупречници који спајају кружницу са центром живеће људи. На основу низа полупречника, односно живота људи, који се спајају у центру, односно Богу, Ава Доротеј закључује да што су људи ближи Богу, ближи су једни другима, и што су ближи једни другима ближи су Богу.⁴ У словенским преписима ову поуку често прате дијаграми, исцртани на маргинама преписа. Најчешће су дијаграми прости и без много детаља и садрже основне елементе круга: кружницу, низ

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179049 („Политике друштвеног памћења и националног идентитета: регионални и европски контекст“) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

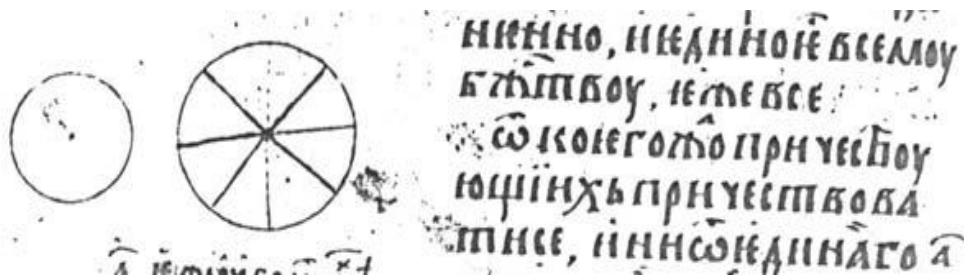
1 Dorotheus, *Instr.*

2 Христова 2001.

3 Цветковић 2012, 83.

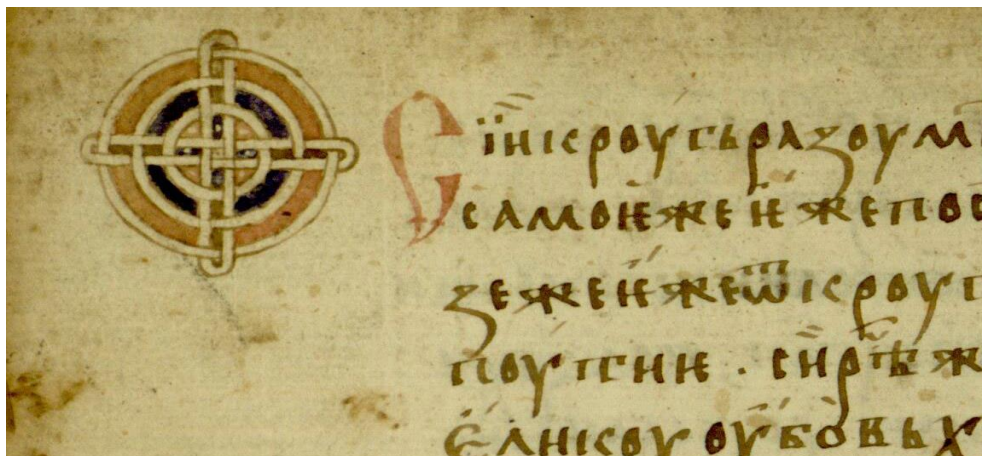
4 Dorotheus, *Instr.* 6, 78;

полупречника (најчешће осам) и наравно центар круга. Пример за један прост дијаграм може да послужи дијаграм из Исаијиног превода дела *О божанским именима* 5.6 насталог 1371. године, који се данас налази у Гилфердиновој збирци Петроградске библиотеке (слика 1), и који је један од најранијих дијаграма круга који се може наћи у словенским рукописима.⁵

Слика 1. Гилфердингова колекција (Петроградска народна библиотека).
Рукопис број 46, лист 916, 1371. година

Од шездесет регистрованих преписа Доротејевих *Поука*, 34 имају дијаграме на маргинама,⁶ те се често на ову метафору круга и пратећи дијаграм данас у науци реферише као на Доротејев круг, иако се он раније појавио у делу псеудо Дионисија Ареопажита, мистериозног сиријског писца са краја петог, и почетког шестог века, који је и могућа инспирација Ави Доротеју. Иако је Доротејева поука број 6 у преписима остаје увек иста, често дијаграми који је прате се разликују по својој комплексности и инвентивности аутора. Међутим, један од најзагонетнијих је управо дијаграм који прати Доротејеву поуку у дечанском препису бр. 79, насталом у последњој деценији четрнаестог века (слика 2).

Слика 2. Збирка манастира Дечани, Рукопис бр. 78, лист 646.
Последња деценија 14. века

⁵ Сравни Трифуновић 1980, 34.

⁶ Христова 2001, 38-44; Цветковић 2012, 84.

Проблем са овим дијаграмом је што он по елементима у великој мери одступа не само од текста, већ и од низа других дијаграма из словенских рукописа, уводећи три концентрична прстена преплетена још двочланом крстоликом траком као *novum*. На комплексност и оригиналност овог дијаграма су често указивали историчари књижевности и уметности почев од Ђорђа Трифуновића,⁷ преко Бранислава Годића и Данице Поповић,⁸ све до Бранислава Цветковића,⁹ без да понуде себи, а и читаоцима свеобухватно решење ове загонетке. Често се у прилог разрешењу значења овог дијаграма успостављају аналогије са зодијачким системима, мапама првобитног света и космоса или дијаграмима ветрова, које на жалост не пружају адекватно решење.¹⁰ У наредним редовима ћу покушати да понудим решење за читање овог комплексног дијаграма.

Важно је поћи од питања која су заокупљала монахе у другој половини 14. века. Оно што је у великој мери обележило 14. век је исихастички спор. Његову рану фазу, период од 1337. до 1349. године карактерише дебата између Григорија Паламе и Варлама Калавријског о правилном тумачењу Дионисија Ареопагита, и поготово његовог појма Божије „несазнатљивости”.¹¹ Насупрот Варламу, Палама је био склон да тумачи овај Дионисијев појам у контексту директног искуства Бога у овом животу. Овај фокус на Дионисија изазвао је шире интересовање монашке заједнице за његова дела. Превод *Corpus Dionysiacum*-а (који укључује и схолије приписане Максиму Исповеднику) из 1371. године на словенски језик од стране атонског монаха, инока Исаије се свакако може сматрати производом овог интересовања за Дионисија.¹²

У шестој и седмој деценији 14. века, сукобом Теофана Никејског и Акиндинових следбеника око тумачење симболике светла Максима Исповедника, исихастички спор улази у нову фазу и интересовање монашке заједнице се преусмерава на овог монаха из седмог века.¹³ Максим Исповедник почиње се чита и преписује не само у контексту исихастичког спора већ и у контексту критика појма *filioque* које су се појавиле у делима Теофана Никејског и других грчких писаца овог периода. Низ текстова Максима Исповедника је преведен између 1355. и 1385. године на словенски језик и сачуван у хиландарским рукописима бр. 455, 456, 459, 470 и 478, у дечанском рукопису бр. 75 и рукописима бр. 85, 87 и 90 из Пећке патријаршије.¹⁴

Оно што Дионисије Ареопагит и Максим Исповедник имају заједничко са Доротејем из Газе је чињеница да сва тројица користе метафору круга у истом значењу: Дионисије, по први пут у хришћанској литератури, у *Божанским именима* 2.4 и 5.6,¹⁵ а Максим Исповеднику у својој 7. *Недоумици*,¹⁶ *Мистагогији* 1.4¹⁷ и *Стоглавима о богословљу и домостроју* 2.4.¹⁸ Оно што пак разликује Дионисија и Максима од Доротеја је чињеница да њихова тумачења метафоре круга обилују филозофским и богословским спекулацијама, што није случај са Доротејевим. Међутим, баш због своје

---

7 Трифуновић 1975, л. 646.

8 Годић и Чанак-Медић 2005, 93-94; Поповић 2011, 197-198;

9 Цветковић 2012.

10 Цветковић 2012, 87-88; Сравни такође Žunjić 2011, 154.

11 Ware 1986, 249.

12 Трифуновић 1980, 26-27.

13 Louth 2004, 94-100; Louth 2005, 203-204.

14 Vojović 2017, 408-409.

15 *DN* 2.5 (Suchla, 127-129)

16 *Ambig.* 7 (Constas 2014, I, 74ff).

17 *Myst.* 1.4 (CCSG 69, 13, 186-193).

18 *Th. Oec.* 2.4, (PG 90: 1128A).

тежине та дела често нису улазила у склоп монашке литературе, па се нису ни преводила, ни често преписивала, што опет не значи да словенски преводици нису имали увид у њих. Друга Максимова дела су се често налазила одмах поред Доротејевих *Поука*, као што је случај са *Стоглавима о љубави* у рукопису 85. из Пећке патријаршије из 1370. године, и *Исповедању вере* у хиландарском рукопису бр. 455 насталом између 1360. и 1385. године.¹⁹

Покушаћу у наредним редовима да покажем да се одређени дијаграми круга који прате Доротејеву поуку бр. 6, а не могу се објаснити на основу исте, далеко лакше могу објаснити богословским увидима Максима Исповедника. Тиме желим да сугеришем да су можда преписивачи, односно преводиоци пренели филозофске импликације Максимовог схватања метафоре круга на дијаграме који прате Доротејеву поуку бр. 6. Пре него кренем са тумачењем Доротејевог круга из дечанског рукописа, позабавићу се Доротејевим кругом из хиландарског рукописа бр. 455 (слика 3).

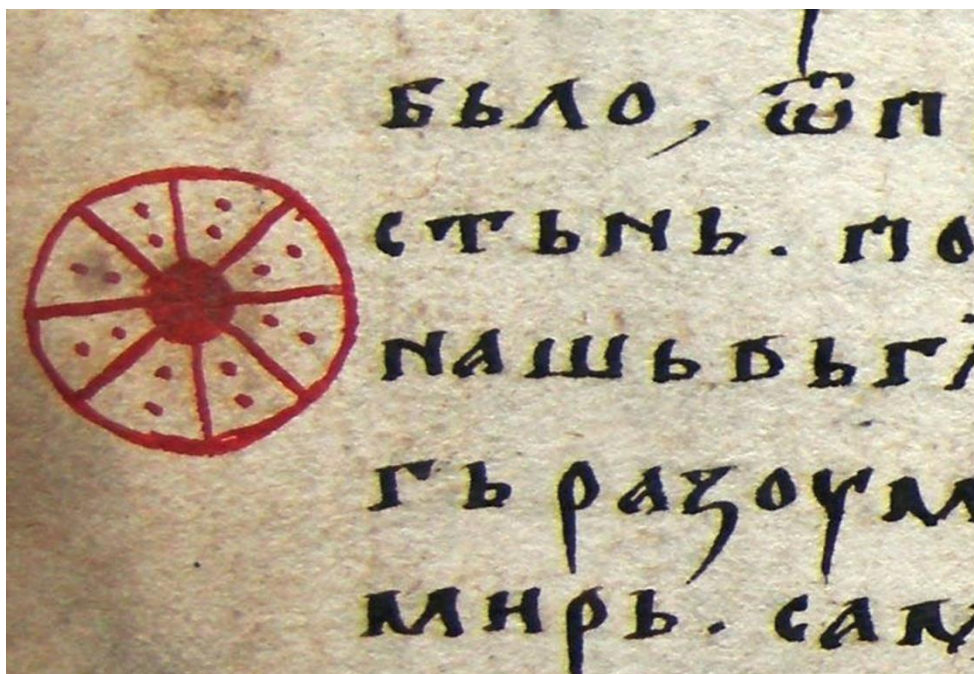

Слика 3. Збирка манастира Хиландара, рукопис број 455, лист 165б, 1360.-1385. година

Он има најмање два различита елемента у односу на горе приказани дијаграм из дела *О божанским именима*. Прво, центар круга за разлику од претходног дијаграма није више тачка, него мањи концентрични прстен са тачком, и друго, сами полупречници (поред чињенице да их има више од 8, што је опет мање важно), више изгледају као тангенте, него као полупречници. Што се тиче центра круга, хиландарски монах, донекле прати ликовно решење дијаграма из Исајиног превода дела *О божанским именима* 2.4 (слика 4).

---

¹⁹ Војовић 2017, 410.

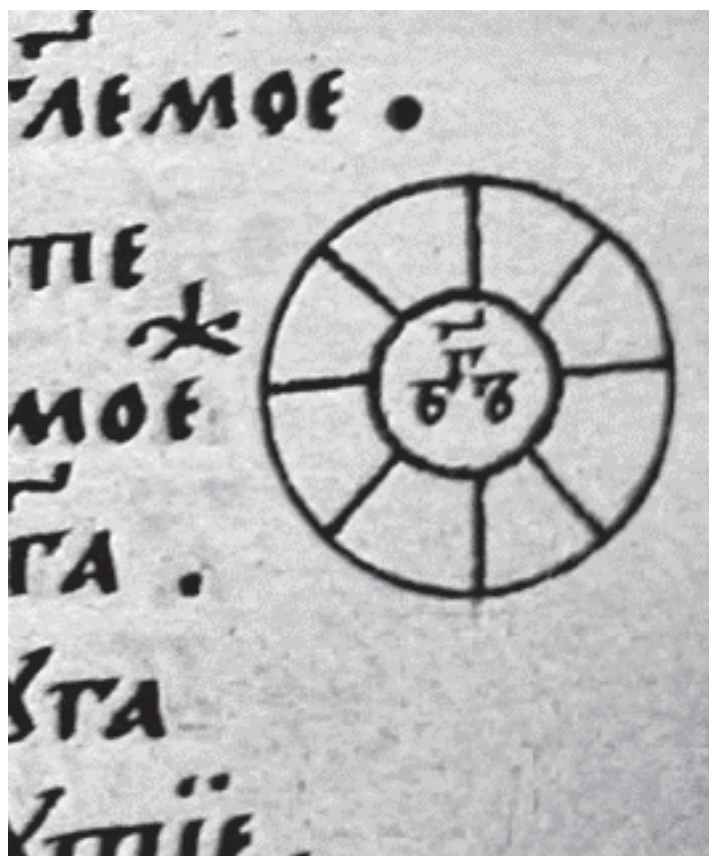
Слика 4. Гилфердингова колекција (Петроградска народна библиотека).
Рукопис број 36, лист 76б, 1371. година

У самом пасусу 2.4 дела *О божанским именима*, Дионисије тврди да као што су Света Тројица различитости три Божанске Личности уједињене у јединство заједничким Божанством, тако је и свет мноштво различитости уједињених у јединство тиме што су створене Божијом добротом. Пошто су Света Тројица и свет јединство различитости, онда се и Света Тројица попут света могу представити кругом. Постоји и низ дијаграма из других каснијих руских рукописа, из Соловецког и Унодољског манастира где се Бог црта у облику круга са уписаним именом Бог (слике 5а, 5б и 5ц).

Слика 5а. Збирка Соловецког манастира, Рукопис бр. 1/1, лист 86, рани 17. век

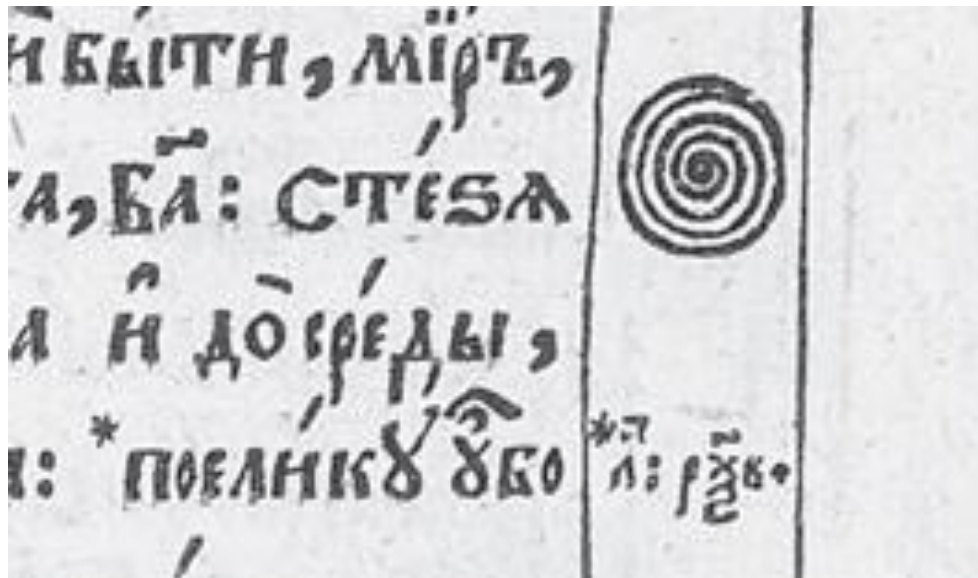

Слика 5б. Збирка Соловецког манастира, Рукопис бр. 6/6, лист 140, рани 17. век

Слика 5ц. Збирка Ундолски РГБ, Рукопис бр. 194, лист 120б. 1633. г.

У својој *Мистагогији* 5,²⁰ и сам Максим Исповедник прати Дионисија по овом питању, тумачењем да се Бог схваћен као једно Божанство најбоље може представити тачком, док Богу схваћеном као Света Тројица више одговара представа круга. Међутим, разлог за приказивање Бога у облику круга је нужно повезан са приказивањем људских живота не као полупречника, нормалних на кружницу мањег прстена, већ као тангенти, које имају исти правац са кружницом. Максимово учење о вечно-крећућем покоју (ἄεκίνητος στάσις), добро објашњава ову усмереност тангенти. Када људско биће у свом покрету према Богу достигне Бога као свој циљ и доживи смирај свог кретања оно наставља да се пасивно креће око непокретног Бога (περὶ μὲν τὸ ἀκίνητον).²¹ На тај начин бића настављају своје кретање дуж бесконачности на коју такође упућује први *Стоглав о љубави* 100,²² који се такође налази у овом хиландарском рукопису. Неки дијаграми Доротејевог круга, комбинујући линеарно кретање са кружним добијају спирално кретање као што је случај са рукописом из Кијевско-печерске лавре из 1626. године (слика 6).

Слика 6. Преподобнога оца нашего авви Доротеја поученија,
Кијевско Печерска Лавра 1626, стр. 161.

Вратимо се сада дијаграму из дечанског рукописа (слика 2). Пођимо прво од крстолике траке. Заменом већег броја полупречника (обично 6 или 8) са четири образује се облик крста и симболично упућује на Христову жртву на крсту. То се често може видети и на другим дијаграмима Доротејевог круга, као нпр. оним из преписа из Кирило-Белозерског манастира и Светотројично-Сергијевске лавре (слике 7а и 7б).

²⁰ *Myst.* 5 (CCSG 69: 27, 420ff).

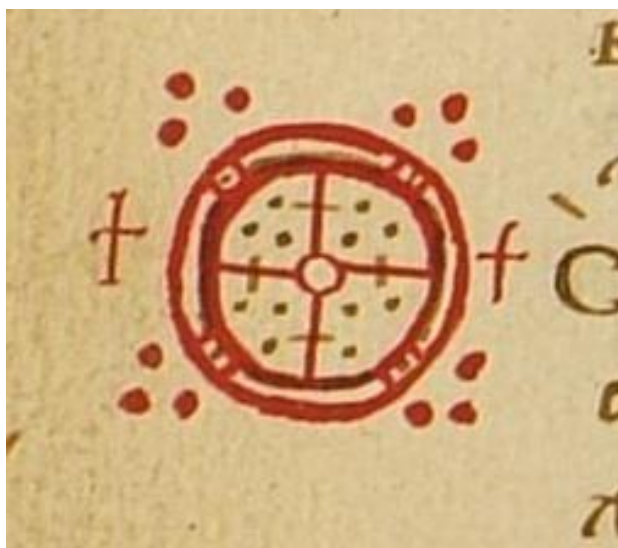
²¹ *Ambig.* 41, (PG 91: 1308C).

²² *Car.* I, 100 (PG 90: 984A).

Слика 7а. Збирка Кирило-Белозерског манастира, Рукопис бр. 41/1118, лист 222, 15. век

Слика 7б. Збирка Светотројично-Сергијевске лавре, Рукопис 154, лист 114, 15. век

Можда овде и не треба тражити теолошко оправдање пошто је крст универзални симбол хришћанства, али оно би се могло наћи и у Максимој тврдњи по којој тајна крста крије логосе, односно принципе чулне творевине, тајна гроба логосе или принципе умне природе, док тајна васкрсења крије тајну стварања света.²³ Та аналогија значи да јединство чулног, јединство умног и крајње јединство целокупне творевине са Логосом Божијим, не би било могуће без Христовог крста, гроба и васкрсења. Међутим, за разлику од простог крста на овом дијаграму имамо двочлану крстолику траку. Када објашњава однос Бога и творевине као центра круга и мноштва полупречника, Максим их изједначава са Богом Логосом и логосима творевине. Тако, од Логоса Божијег настају многи логоси творевине на основу “стваралачког и одржавајућег исхођења” (ποιητική καί συνεκτική πρόβδος), док многи логоси постају један Логос Божији на основу “повратног и руководећег узношења и промисли” (ἐπιστρεπτική καί χειραγωγική ἀναφορά τε καί πρόνοια).²⁴ То значи да један покрет од Бога Логоса као центра круга према кружности, односно појединачним логосима бића, представља покрет стварања и довођења творевине у биће, док други покрет индивидуалних логоса од кружности према Богу Логосу као центру, представља покрет обожења и уласка творевине у заједницу са Богом.

Слични покрети се могу запазити и на Доротејевом кругу у препису из Светотројично-Сергијевске лавре из 15. века (слика 8), где црвени полупречници обележени стрелицом окренутом ка кружности указују на покрет Бога ка свету, тј. стварање, а црни полупречници указују на одговарајући покрет од творевине према Богу, тј. обожење.

Слика 8. Збирка Светотројично-Сергијевске лавре, Рукотис бр. 60, лист 79б, 15. век

²³ *Th. Oec.* I, 66 (PG 90: 1108B).

²⁴ *Ambig.* 7 (PG 91: 1081C); (Constas 2014, I, 101).

Дечански монах спаја та два покрета на крајевима двоструке траке полукружницама, показујући, опет сагласно Максимовој *Мистагогији* 1.4, да Бог својом промишљу и силом своје добротe држи целокупну творевину, не дајући јој да се елементи створених бића расипају, и ограничава њихова центрифугална стремљења приводећи их себи.²⁵ То у крајњој линији показује да покрет створене природе према Богу укључује целу творевину, и да је сваки елемент творевине (биљке, животиње, минерали, планете), а не само људи и анђели позван у заједницу са Богом и обожење.

На крају остаје питање три концентрична круга. Када Дионисије у делу *О божанским именима* 5.2 пише о кругу, он га такође ставља у контекст четири просихођења (*πρόοδοι*) од Бога, а то су: биће, добро, живот и мудрост.²⁶ Максим ова четири происхођења ставља у антрополошки контекст, тврдећи да је човек створен по Божијем образу, добивши тиме биће и вечно биће, односно живот, као и по Божијем подобју, које као могућност човеку даје добро, односно добро биће, и мудрост²⁷. Одатле произлази и позната Максимова тријада: биће – добро биће – вечно добро биће. Човек задобија биће и вечно биће, али треба да достигне добро биће, да би вечно биће које има, постало вечно добро биће, а не вечно зло биће. Задобијање тог доброг бића дешава се на путу према Богу, односно у кретању бића дуж полупречника од кружнице према центру круга. Неки дијаграми тај домен доброг бића изражавају као тачку на полупречнику као што је случај са дијаграмом из рукописа Светотројичне-Сергијевске лавре (слика 8). У случају дечанског преписа решење је дато кроз концентричне кругове. Три концентрична круга одговарају доменима кроз које биће које се креће ка Богу пролази, а то су: биће, добро биће и вечно добро биће. Два концентрична круга, онај најближи кружници, и онај најближи центру су у истој боји, у варзили или одређеној нијанси црвене, која се често користи да упути на божанска дејства. И овде је то случај, јер су биће, круг најближи кружници и вечно добро биће, прстен у центру круга, дати од Бога творевини, те упућују на божанско дејство. Средњи концентрични круг је обојен плавом, што указује на људски акт, и односи се на задобијања доброг бића као задатка датог од Бога људима. На крају, међупростори добијени прелетом крстолике траке у оквиру унутрашњег прстена наизменично су обојени плавом и варзилом, што може бити пуки декоративни елемент, али може исто значити да логоси бића и вечног бића (обојени црвено), као и логоси доброг бића (обојени плаво) имају своје претпостојање у Богу.

Све претходно речено представља покушај да се на основу теологије Максима Исповедника одгонетне загонетка дијаграма из дечанског преписа. Међутим, и ако се овај покушај реконструисања историја једне рецепције покаже као неуспешан, дечански дијаграм остаје изузетно средство за разумевање мисли Светог Максима Исповедника.

Литература

Bojović, Dragiša (2017), „St Maximus Confessor in Serbian Medieval Spirituality,” *Црквене студије* 14, 407-414.

Dorotheus, *Instructions (= Instr.)*, in: Prévile, Jacques de and Lucien Regnault (eds.) (1963), *Dorothee de Gaza, Oeuvres spirituelles, Sources chrétiennes (=SC) 92*, Paris.

---

25 *Myst.* 1.4 (CCSG 69: 13-14).

26 *DN* 5.2 (Suchla, 181).

27 *Car.* III, 24-25 (PG 90: 1024AB).

Dionysius Areopagiticus, *De divinis nominibus* (= DN), in: Beata R. Suchla (ed.) (1990), *Corpus Dionysiacum I*, Berlin: De Gruyter.

Louth, Andrew (2004), "Light, Vision, and Religious Experience in Byzantium", in: Matthew T. Kapstein (ed.), *The Presence of Light. Divine Radiance and Religious Experience*, Chicago: University of Chicago Press, 85-103.

Louth, Andrew (2004), "Eucharist and Hesychasm, with Special Reference to Theophanes III, Metropolitan of Nicaea", in István Perczel, Réka Forrai & György Geréby (eds.), *The Eucharist in Theology and Philosophy. Issues of Doctrinal History in East and West from Patristic Age to the Reformation*, Leuven: Leuven University Press, 199-208.

Maximus Confessoris, *Ambigorum Liber* (=Ambig.), in: Nicholas Constas (ed. and transl.) (2014), *Maximos the Confessor, On Difficulties in the Church Fathers: The Ambigua*, 2. vols., Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Maximus Confessoris, *Mystagogia* (=Myst.) in: Christian Boudignon (ed.), *Maximi Confessoris Mystagogia*, Corpus Cristianorum Seria Graeca (=CCSG) 69, Turnout: Brepols 2011.

Maximus Confessoris, *Capita theologica et aconomica* (=Th. Oec.), in: J.P. Migne (ed.), *Patrologiae Cursus Completus Seria Graeca* (=PG) 90, Paris, 1860.

Maximus Confessoris, *Capita de caritate* (=Car.), in: J.P. Migne (ed.), *Patrologiae Cursus Completus Seria Graeca* (=PG) 90, Paris, 1860.

Поповић, Даница (2011) „Дечанска пустиња у оквирима византијског и српског еремитског монаштва”, у: Даница Поповић, Бранислав Тодић и Драган Војводић (уред.), *Дечанска пустиња. Скитови и келије манастира Дечана*, Београд: Балканолошки институт САНУ.

Тодић, Бранислав и Милка Чанак-Медић (2005), *Манастир Дечани*, Београд: Музеј у Приштини.

Трифуновић, Ђорђе (1980), *Писац и преводилац инок Исаија*, Крушевац: Багдала.

Трифуновић, Ђорђе (ур.) (1975), *Примери из старе српске књижевности: Од Григорија дијака до Гаврила Стефановића Венцловића*, Београд: Слово љубве.

Христова, Искра (2001), „Славјанските преводи на монашеските поученија на Авва Доротеј”, *Palaebulgarica* 25/2, 36-53.

Цветковић, Бранислав (2012), „О маргинално ‘украшу’ дечанских рукописа Аве Доротеја” у: *Дечани у светлу археографских истраживања*, уред. Т. Суботин – Голубовић (Београд: Народна библиотека Србије), 81-104.

Ware, Kallistos (1986), 'The Hesychasts: Gregory of Sinai, Gregory Palamas, Nicolas Cabasilas,' in Cheslyn Jones, Geoffrey Wainwright & Edward Yarnold (eds.), *The Study of Spirituality*, Oxford: Oxford University Press, 242-254.

Žunjić, Slobodan (2011) „Logički dijagrami u srpskim srednjovekovnim rukopisima”, *Theoria* 54/4, 127-160.

Vladimir Cvetković

**THE MYSTERY OF DOROTHEUS' CIRCLE FROM DEČANI
MANUSCRIPT NO. 78: HISTORY OF A RECEPTION**

The aim of the paper is to provide a viable interpretation of the circle diagram depicted in the Paleo Slavic translation of Dorotheus of Gaza's *Instructions*. This circle diagram appears in the manuscript number 78 from Dečani monastery and dates from the last decade of the fourteenth century. The present paper situates the diagram in the historical context of monastic interest in the works of Dionysius the Areopagite and Maximus the Confessor that emerges in the Balkans in the second half of the fourteenth century. At the same time it compares this diagram with other circle diagrams depicted in the course of the fourteenth and fifteenth century in the Slavonic manuscripts. Finally, the paper proposes an interpretation of the complex elements of this diagram not relying on the text of Dorotheus' s *Instruction 6* but based on the theological thought of Maximus the Confessor whose writings gained popularity in the second half of the fourteenth century.